

Inleiding

Geworteld zijn is misschien wel de belangrijkste en meest miskende behoefte van de mens (Simone Weil (1909-1943), Franse filosofe)

In 1951 betreurde Jan Barendse het in zijn boek *Hollands Tuin* dat er zo weinig historisch materiaal over de Westlandse tuinbouw bestond. Anno 2012 is dat wel anders, er zijn veel publicaties over de historie van het Westland en de tuinbouw verschenen. Geschiedenis is populair en nostalgie viert hoogtij. Zeker in een dynamische streek als het Westland, waar de laatste decennia veel veranderd is, verdwijnen langzamerhand de verhalen over vroeger. Tegen deze achtergrond besloot ik - als geboren en getogen Westlandse - in 2011 streekgenoten van de oudste generatie te interviewen om hun leven in en om de tuinbouw vast te leggen voor de volgende generaties. Mijn ervaring in de tuinbouwjournalistiek en interesse in cultureel erfgoed kwamen samen in deze serie gesprekken. Het werd een prachtige ervaring. Voor u ligt het resultaat van deze tocht langs vijftig Westlanders. Niet eerder zijn levensverhalen van de oudste generatie Westlanders in deze vorm vastgelegd.

De vroegste herinnering in dit boek dateert uit 1914, toen de zesjarige Wim Valstar meemaakte dat zijn vader een oproep kreeg voor de mobilisatie. Bep Barendse-Wubben (1907) is de alleroudste van deze serie. Zij werd al in 1933 tuindersvrouw! De Westlanders die aan het woord komen, werkten dagelijks in de tuin of waren actief in de wereld rondom de tuin, zoals de veiling, handel, toeleveranciers en het vervoer, onderwijs en onderzoek. Bij de selectie van deze mensen speelde ook de spreiding over de verschillende dorpen een rol. De gemiddelde leeftijd van de geïnterviewden was 86 jaar. Deze generatie heeft de hele ontwikkeling van het Westland van idyllische streek met kleine tuinderijen tot een moderne tuinbouwregio meegemaakt. Ze groeiden vaak op in eenvoud, maar tussen het groen en in grote, warme gezinnen. Ze kregen op tienjarige leeftijd al krentverlof van school en zagen hoe stedelingen tijdens de Duitse bezetting om aardappelen en groenten kwamen vragen. Ze weten nog hoe de kolen voor de kasverwarming per stoomtram en schuit werden aangevoerd en keken uit naar de jaarlijkse druivenfeesten. Ze kochten in de jaren zeventig de eerste klimaatcomputer zodat ze de luchtramen niet meer met de hand hoefden te bedienen. Ze zagen veilingen ontstaan en weer verdwijnen. In deze persoonlijke verhalen lopen werk en privé vaak door elkaar heen. Zo ontstaat een dwarsdoorsnede van de Westlandse volkscultuur, van dat wat de mensen bindt. Centraal stond de vraag hoe deze generatie de tuinbouw beleefd heeft in een tijdvak waarin zoveel veranderde. Welke betekenis had de tuinbouwsamenleving voor hen en in hoeverre zijn ze hier persoonlijk door gevormd? En: kun je ook spreken van een Westlandse identiteit? Westlanders hebben immers niet alleen economisch, maar ook sociaal-maatschappelijk lange tijd een hechte eenheid gevormd. Dat maakt het verleidelijk om typisch Westlandse eigenschappen te destilleren uit de verhalen. De groep is hier echter veel te klein voor. Wel ontstond een boeiend beeld van de veranderingen in de tuinbouw in vogelvlucht. Ook vielen bepaalde gewoonten en opvattingen op omdat ze regelmatig opdoken in de verschillende levensverhalen.

Laten we beginnen bij belangrijke tuinbouwontwikkelingen die voorbijkwamen in de besproken periode. Deze periode liep van de jaren twintig van de vorige eeuw tot aan het heden, want sommigen werkten nog steeds en volgden nog de tuinbouwactualiteiten. Ten tijde van de jeugd van de ondervraagden bestond de tuinbouw in het Westland (dit betreft de glasgemeenten; Maasland en Schipluiden zijn buiten beschouwing gelaten) uit veel kleine, vaak gemengde bedrijfjes. Maarten Zwaan (1935) noemde het Westland uit de jaren zestig 'één groot kleurenpalet'. De druiventeelt was heel belangrijk en transport ging vaak per schuit. Schipper Engelbert Moor, de opa van Bets Boekestein (1928), zorgde persoonlijk voor de doorbraak van gemotoriseerd vervoer op de Westlandse wateren. De introductie van de tomatenteelt gaf veel welvaart in de jaren twintig, wat Marie van der Zanden (1918) zich nog goed wist te herinneren. Nachtstokers als Koos van Zeijl (1920) hielden 's nachts de kolenketel aan de gang. Arbeidsimmigratie bestond ook toen al, in de jaren dertig kwamen veel arbeiders uit andere delen van Nederland en uit Duitsland in de tuin werken. Ook overheidsregulering was er al, getuige de teeltvergunningen die afgegeven werden. De discussie rond de vestiging van middelbaar of hoger tuinbouwonderwijs in het Westland werd al gevoerd in de jaren vijftig. En wist u dat er in die jaren ook al geïmporteerde groenten werden geveild? De verhalen illustreren ook de overgang naar monocultuur en jaarrond teelt, evenals de enorme productiegroei dankzij onderzoek en veredeling. In 1950 bracht een vierkante meter zesentwintig kilo tomaten op, dit is inmiddels vertienvoudigd! De positieve invloed van CO₂ op de groei van planten werd overigens min of meer per toeval ontdekt, zo blijkt uit het verhaal van Anton van der Valk (1931). De werkdagen waren lang, vooral in de zomer. Door mechanisatie werden de teelten gaandeweg wel steeds minder arbeidsintensief. Gezien de vele verzuchtingen over het zware spit- en sjouwwerk van vroeger betreurt niemand dat. De veilingprijs stond bij tuinders centraal in de dagelijkse routine, alles draaide om de veilingklok. 'De brief halen' was daarom een belangrijk ritueel. Dat de veilingklok in de groentesector verdween vinden sommigen nog steeds onbegrijpelijk.

De armoede in de crisisjaren tekende bij velen de jeugdijaren, evenals de zorgen in de oorlogsjaren. "Ik werd door de oorlog in één klap volwassen", zei Jan van den Enden (1927). De invloed van de tuinbouwsamenleving op persoonlijke keuzes was groot. Niet alleen je beroepskeuze, maar ook je partnerkeuze werd bepaald door je omgeving en op grond van religie. Verzuiling en standverschillen waren vanzelfsprekend in die periode in Nederland, maar misschien nog wel sterker

aanwezig in het Westland. Je eigen keuzes kunnen maken werd dan ook het sterkst gemist bij het terugblikken. Aan studie en zelfontplooiing hechtten de ouders van toen weinig waarde, zeker voor meisjes. Toch keek elke geïnterviewde tevreden terug op het geleide leven en was de liefde voor de streek groot.

De verhalen geven ook een aardig inkijkje in het dagelijks leven, bijvoorbeeld met betrekking tot eetgewoonten, verkering hebben of geld uitgeven. Het is nu niet meer voor te stellen dat je voor een week hard werken in je vaders tuin geen loon of zakgeld kreeg! De gezinnen waren groot en het leven sober. Des te opvallender vond ik de blijmoedigheid waarmee dit alles verteld werd. Aan de saamhorigheid uit die sobere jaren (toen met elkaar zingen tijdens het werk nog heel gewoon was) dachten diverse geïnterviewden met weemoed terug. Men zegt vaak dat Westlanders traditioneel, hardwerkend en vrijheidslievend zijn. Dit wordt door de meeste verhalen wel bevestigd. Soms spreekt men ook van materialisme of eenzijdigheid. In dit verband is het aardig om de Naaldwijkse burgemeester Van Heyst aan te halen, die in 1964 zei: “De tuinder moet hard werken terwijl hij zich elke dag afvraagt: wat doet de veilingklok? Hij heeft geen tijd voor andere dingen, maar daarom is hij nog niet materialistisch. Hij kan goed geld weggeven als het nodig is voor de gemeenschap.”

Omdat de persoonlijke beleving centraal stond, is gekozen voor de vorm van *oral history*. Bij deze methode ben je wel afhankelijk van de betrouwbaarheid van het menselijk geheugen, dat bepaalde gebeurtenissen kan kwijtraken of zelf inkleuren. Maar dit weegt niet op tegen het voordeel van deze ‘levende geschiedenis’: dit vind je niet in historische boeken terug! Bovendien is geschiedenis nooit helemaal objectief, het is altijd een vorm van toe-eigening. Overigens zijn de verhalen in dit boek pas vastgelegd na uitgebreid archiefonderzoek.

In deel 2 *Van wie ben jij er één?* staat een lijst oude Westlandse tuinbouwtermen, die verzameld zijn gedurende de gesprekken. Taal is ook geschiedenis, het is de drager van het collectieve geheugen. De meeste geïnterviewden vonden het erg leuk om mee te denken over de tuinbouwtaal uit hun jeugd. Tijdens de selectie van de groep raakte ik ook geïnteresseerd in de verspreiding van de familienamen. Het kon toch niet alleen door die grote gezinnen komen dat bepaalde achternamen zo vaak voorkomen in het Westland? Natuurlijk speelt de binding met de streek hier een grote rol. Met behulp van diverse bronnen is de top 30 van typisch Westlandse familienamen samengesteld, die u ook in deel 2 vindt. De gastvrijheid en het vertrouwen tijdens de gesprekken waren groot. Nadat de vraag “Van wie ben jij er één?” bevredigend door mij was beantwoord, vertelde iedereen me openhartig zijn of haar persoonlijke levensverhaal. Dat mee te kunnen maken is een vorm van geluk. De vijftientig portretten tonen aan hoe deze generatie Westlanders met weinig middelen iets moois wist te maken van haar leven. Daarom is deze nostalgische reis door een gedeeld verleden een eerbetoon geworden aan een verdwijnende generatie, die dit welvarende gebied met blote handen heeft opgebouwd. De huidige tuinbouwondernemers staan op de schouders van de pioniersgeneratie die in dit boek aan het woord komt.